

Révész Sándor

A hétköznapi Gonosz

Eörsi István legutóbbi könyve, az Utasok a senkiföldjén a Jóboké. A kétségbeesett Jóboké (akik többen vannak) meg az ironikusé (aki Heine túlméretezett koporsójában lakik a montmarte-i temetőben). A kétségbeesett Jóbra szánt fejezetek utolsója erőteljes felütéssel indul. A szerző erőteljesen felüt egy angol filozófiaí enciklopédiát és kiolvassa belőle a Gonosz problémáját: hogyan létezhet a gonosz, ha Isten mindenható és jósága végtelen, hogyan létezhet Isten, ha létezik a Gonosz?

Ez az elvont filozófiai kérdés a legelevenebb, életfordító, hitfordító kérdéssé vált sokak számára, akik öröklött istenhitben, de már az ateizmus választhatóságának tudatában élték át a Gonosz végtelenségét – a végtelen védtelenséget. A több mint négyezer ember közül, akikkel anyám 1944. november 10-én elindult az óbudai téglagyárból a nyugati határ felé, 1945. április 2-re, a lichtenwörthi tábor felszabadulásának napjára maradt nem egészen négyszáz, hogy a Gonosz problémájára adott hitmentő vagy hitvesztő választ visszahozza az elevenek világába. A hitvesztők útját a Gonosz következő pusztító jelenése ismét megosztotta. Akik következetesen viszonyultak a Gonoszhoz, világi hitüket is elvesztették, mások emez Gonoszt amaz Gonosz ellentétének vélték, ama teljesség részének, amely kiépülvén teljességgel kizárja majd amazt a Gonoszt a világból. Engem is ebben a hitben neveltek, de amikor neveltek, a Gonosz filozófiai problémája már kihúzódt a hétköznapi napokból. A lojalitás melletti érvek mögül a végső érv, az auschwitzi Gonosz visszatérhetőségének érve már csak akkor bukkant elő, amikor heretikus tájékozódásom elvezetett a végső elé állított érvek lebontásához.

A Gonosz filozófiai problémája akkor tör be a mindennapi tudatba, amikor a Gonosz kitér a mindennapiságból és rendkívülivé válik. A Gonosz tapasztalatától mentes élet nincs, a Gonosz filozófiai problémájának érvényessége tehát folytonos, de a hétköznapi tudat reflektálatlanul együtt tud élni a hit föloldatlan ellentmondásával, amíg a Gonosz áradása el nem sodorja ennek az együttélésnek a kereteit. Ezek a keretek azonban újjáépülnek, miután a Gonosz visszatér a hétköznapiság medrébe.

Nem fogja (vagy nem akarja) megérteni sem az elmúlt évtizedet, sem az azelőtteket az, aki nem veszi tudomásul, hogy a rendszerváltás előtti és utáni korszakot összeköti a gonoszság hétköznapi mértékének tapasztalata és az, hogy a hétköznapi tudatot nem a Gonosz általános problémája, hanem a gonoszságok egyedi problémái foglalkoztatják. Ezeknek a problémáknak az összegzésével nem mutatható ki a diktatúra és a demokrácia társadalmi állapotának minőségi különbsége.

Ebben a helyzetben nagyon könnyű értékvárról és erkölcsi válságról beszélni álszent mó-

„A kiszáradtuktól az elmúlt év során elfordult sok-sok szavazó egy része tavaly még azt hihette, hogy rájuk kell szavazni, mert az ő kezük a legtisztább. Azóta rájöhetnek, hogy nem azért volt az idáig az ő kezük tisztább, mert kevésbé akarták bemocskolni, hanem azért, mert kevésbé jutottak bemocskolási lehetőséghez.”

don, és nagyon nehéz őszintén. Az álszentség politikusként kötelesség, publicistának dicsőség. Az őszinteség politikusként öngyilkosság, publicistának kínos. Csak az álszentséget lehet hatékony üzenetként egyszerűsíteni: ők elfogadják a hétköznapi gonoszságot, együtt élnek vele és megtagadják a tisztességes emberek értékeit: mi ezen értékek alapján állunk, és nem fogadjuk el a hétköznapi gonoszságot. Az övéik gyanúsak, a mieinket rágalmazzák. Az ilyen egyenes, tömör, szókimondó hazugságot föl tudják dolgozni a PR-osok, az őszinteség tekervényeit azonban nem követhetik.

Ha föltesszük, hogy érdemes a tisztességre és közjóra törekvő polgár választási lehetőségeiről beszélni, mert ezek értelmes fogalmak, akkor három csoportra bonthatjuk a választási lehetőségeket.

Egy: nem támogatom olyan rendszer kiépülését, amelyben a tisztességtelenség működéséből következőleg számottevő mértékben jelen van, és nem támogatom olyan politikai csoportosulásokat sem, amelyekben a tisztességtelenség ugyancsak számottevő mértékben jelen van. Ezt az elvet két esetben követhetem. Ha hiszek abban, hogy a Gonosz problémája evilági hitben föloldható, tehát kiépülhet olyan rendszer, amelyben a társadalmi lét hétköznapi gonoszsága elenyészik: vagy ha közömbössé válok a hétköznapi gonoszságot mutató rendszerek minőségi különbségei iránt, nem hiszek abban, hogy két ilyen rendszer között van különbség, illetve van akkora különbség, amely az aktivitásomra érdemes. A választási lehetőségeknek ez az első köre kívül van a rendszerváltás platformján, mert annak az a lényege, hogy a hétköznapi gonoszság kapitalizmusa jobb választás a rendkívüli gonoszságok felé vezető utópikus vízióknál is és jobb választás a hétköznapi gonoszság szocializmusánál is. Kettő: támogatom olyan rendszer kiépülését és támogatom olyan politikai csoportosulást, amelyben a tisztességtelenség számottevő mértékben jelen van, de úgy teszek, mintha nem ilyet támogatnék. Ez az álszentség választása, melyről említettük, hogy politikusként kötelező, publicistának dicsőség. Az álszentség lehet jóhiszemű és tisztességgparti is, amennyiben az álszent azzal

számol, hogy az általa választottak körében tapasztalható tisztességtelenség takarása a kevésbé tisztességtelen és (vagy) a közjó szempontjából hasznosabb erőket segíti. Ez a számítás nem alapítvány, de nem veszi figyelembe minden tényezőt (hogy az őszinteség önrértékét ne is említsük.) A következőket: a tisztességtelenség takarása csökkenti a tisztességtelenség politikai árát és kockázatát, tehát növeli (választottaink körében) annak mértékét; a tisztességtelenség elleni fellépést politikailag korlátozta és ily módon hitelességében is korlátozta teszi. Végül pedig elmossa a különbséget a tisztességtelenség támogatása és valamilyen tisztességtelenséget (is) tartalmazó egység támogatása között. Holott ez a különbség a döntő. Ilyen egységek (rendszer, csoport, párt, intézmény, folyamat) támogatása a honpolgár morális kötelessége, ha úgy gondolja, hogy a köz szempontjából ez a leghasznosabb, de ez a morális kötelesség senkit nem kötelez arra, hogy a tisztességtelenséget támogassa, nem is ad erre felmentést. A néma akkor is cinkos, ha a legkevésbé bűnös bűnösök között hallgat.

Három: támogatom olyan rendszer kiépülését és támogatom olyan politikai csoportosulást, amelyben a tisztességtelenség számottevő mértékben jelen van, amely a tisztességtelenségtől mentessé nem is tehető, és nem teszek úgy, mintha nem ilyet támogatnék. Miután nem teszek úgy, magam nem korlátozom tovább amúgy is elég korlátozott cselekvési lehetőségeimet a tisztességtelenség mértékének csökkentésére.

Cselekvési lehetőségeim egyike természetesen az, hogy a tisztességtelenség mértékét politikai választásaim szempontjának tekintem. Csak-hogy azt sem tekinthetem olyan szempontnak, amely az összes többit maga alá rendeli. Még csak azt sem állíthatom, hogy a legkevésbé tisztességteleneket fogom, vagy azokat helyes választani. Vannak szélsőséges, fanatikus, utópista pártok, amelyek alkalmasint sokkal tisztességebbek és sokkal távolabb állnak a korrupciótól, mint azok a pártok, amelyek között a polgári demokrácia híve válogathat. A japán kommunista pártja nyilvánvalóan kevésbé korrump, mint a liberálisoké, és a magyar politikai életben sem igen van a Munkáspártnál kevésbé korrump párt. Továbbá: a tisztességtelenség mértéke nemcsak magát a pártot, hanem a helyzetét, a lehetőségeit is jellemzi. A kiszáradtuktól az elmúlt év során elfordult sok-sok szavazó egy része tavaly még azt hihette, hogy rájuk kell szavazni, mert az ő kezük a legtisztább. Azóta rájöhetnek, hogy nem azért volt az idáig az ő kezük tisztább, mert kevésbé akarták bemocskolni, hanem azért, mert kevésbé jutottak bemocskolási lehetőséghez. Még továbbá: sajnos az is lehetséges, hogy választanunk kell egy korrumpabb, ám az ország szempontjából szerintünk szükséges és hasznos lépések megtételére később és alkalmasabb párt és egy kevésbé korrump párt között, amely viszont nagyobb valószínűséggel viszi csődbe az országot. A valóság sajnos előállít ilyen lehetetlen helyzeteket, amikor a tisztességesebbekre szavazni tisztességtelenebb.

Szörnyű, hogy így van, de így van.